

Ismeretlen egyházpolitikai röpirat 1849-ből.* 1849-ben Pesten, Kozma Vazul nyomdájának gondozásában látott napvilágot egy nyomtatott füzet *A gyámság alól felszabadult katolika egyház teendője Magyarországon. Nézetek és vélemények Mujszer J. től.* címmel. A röpirat pusztá címe ugyan felbukkant már egy-egy, a forradalom és szabadságharc történetével foglalkozó bibliográfiában, mégis joggal nevezhetjük ismeretlennek, hiszen egyrészt az – utóbbi időben különös módon megélenkül – 1848-as vonatkozású egyháztörténeti kutatásokban, tanulmányokban nemcsak nem ismertetik, de nem is tesznek említést róla, másrészt ahol a cím említésre kerül, ott is tévesen nevezik meg szerzőjét, bizonyos Mujszer Jánost.¹ A tévedés feltehetően Szinnyei Józseftől származik, aki a századfordulón megjelent hatalmas lexikonának vonatkozó kötetében csak annyit írt a szerzőről, hogy 1843-ban a Veszprém megyei Tés község plébánosa volt és még halálának éve sem ismert.² Szinnyei adatát a veszprémi egyházmegye átfogó adattárának szerkesztője (így az említett plébános életrajzi vázlatának elkészítője), Pfeiffer János is átvette.³ Az ő figyelmét pedig az a további ellentmondás is elkerülte, hogy anyakönyvi bejegyzés alapján Mujszer János halálát 1849. március 22-ben állapította meg. Márpedig ebben az évben, április közepéig Pest a cs.kir. hadsereg ellenőrzése alatt állt, vagyis a szerzőnek nem lett volna lehetősége arra, hogy ott a magyar szabadságharc mellett érvelő röpiratot nyomtatásban megjelentessen.⁴ Szinnyei szócikkének egyetlen forrása bevallottan a „nemzet könyvtárában” található röpirat címlapja volt, amelyen a szerző keresztnéve csak kezdőbetűvel szerepel. A tési lelkipásztorra tévesen következtető bibliográfus figyelmét azonban elkerülte (vagy nyomdahiának tartotta), hogy a keresztnév J. rövidítése után nem a János személynévhez kapcsolható -tól, hanem az ahhoz nem illeszkedő -tól toldalék szerepel.

Ezen tényező, valamint a röpirat alább ismertetendő tartalmi vonatkozásai alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy a szerző nem János, hanem az említett plébános egyik kortársa, névrokona, továbbá szintén katolikus egyházi személy: Mujszer József. (A névrokonság mellett persze egyéb rokoni kapcsolatok lehetősége sem zárható ki.⁵) Mujszer József 1809-ben született Szombathelyen, iskoláit is ott végezte, 1832-ben szentelték pappá. Káplánként kénytelen volt sűrűn váltogatni szolgálati helyét, fél évig gróf Széchenyi Pálnál (Széchenyi István bátyjánál) nevelőként is

* Készült a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával.

¹ I. TÓTH Zoltán (szerk.): *Magyar történeti bibliográfia, 1825–1867. III.* Bp. 1950. 85. (5407. sz. tétel.) Személyes élményként megjegyezzük még, hogy az „ismeretlen” minősítést megerősítette, hogy 2001 májusában a szóban forgó röpiratnak az Országos Széchenyi Könyvtárban található példánya teljesen felvágatlan – így értelemszerűen korábban olvasatlan – volt.

² SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. IX.* Bp. 1903. (reprint) 433. has.

³ PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kánonokjai, papjai.* München, 1987. /Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae, VIII./ 744.

⁴ Mujszer János egyébként 1795-ben született, 1820-tól Várpalotán volt káplán, s 1830-tól szolgált tési plébánosként. Uo. 744. Születési és halálozási évről, továbbá halálának okáról tájékoztat még: ZUGOR Ferenc: *Tés története, 1086–1986.* Várpalota, é. n. [1986] 182. Ez az egyébként figyelemre méltóan alapos helytörténeti monográfia szintén pontosításra szorul, mert a plébánosról azt írja, hogy 1831-ben és 1836-ban túlélt egy-egy pestisjárványt, míg a harmadik, az 1849. évi pestis elvitte. Ez tévedés, a jelzett években bizonyosan nem pestis, hanem – egyébként világméretű – kolera pusztított Magyarországon, ami azért is érdekes, mert ugyanezen szerző munkája más helyén pontosan írt az 1831. évi kolerajárvány súlyos következményeiről. Uo. 37.

⁵ Mujszer János ugyanúgy Szombathelyen született, mint József, de más-más szülőktől, így legvalószínűbbnek unokatestvéri kapcsolatukat feltételezhetjük. Józsefnek bizonyosan volt egy Ferenc nevű bátyja (1796–1837), aki szintén szombathelyi születésű és szintén katolikus pap volt. Érdekesség még, hogy utóbbi 1834-től haláláig szolgált Barcs plébánosaként, amely tisztségben éppen testvéröccse követte őt. PFEIFFER: *i. m.* (3. jegyz.) 743–744. (A család névhasználatára egyébként bizonytalan, a forrásokban a Muyszer, Mujszer, Muiszer, Muizer stb. egyaránt előfordul.)

tevékenykedett, majd 1838-ban került Barcsra, előbb adminisztrátor, majd a következő évtől plébános. A szabadságharc után végleg a Somogy megyei Szörény község – nyilván róla elnevezett – Mujszerháza (vagy Mujszer-tanya) nevű külterületén telepedett le, ott is halt meg 1882-ben.⁶ (Szörény községet Mujszer 1840-ben vásárolta meg a Batthyány-családtól, majd később úrbéreseknek adta el a birtokot. Lakóhelyválasztása azért is volt érdekes, mert az alig kétszáz lelkes község túlnyomó többségét reformátusok lakták.⁷)

Az 1848-as esztendő is Barcs lelkipásztoraként érte. Bár reformkori működéséről egyelőre szinte semmit nem tudunk, bizonyára aktív és népszerű közéleti személyiség lehetett, hiszen az 1848 júniusában tartott első népképviselési választásokon elnyerte a nagyatádi kerület mandátumát. (Mindez önmagában is fontos volt, hiszen az első népképviselési országgyűlésbe a liberális nemesség túlnyomó többsége mellett mindössze 5 papot választottak meg képviselőnek, Mujszer mellett egyikőjüket, Koller József mesztegnyői plébánost szintén Somogy megyében.⁸) 1848 nyarán – egyes utalások szerint – Mujszer „mérsékelt radikális” nézeteket vallott, ami a későbbiek ismeretében érdekes, hiszen például egyházpolitikai nézetei nem éppen a mérsékelt liberalizmussal, sokkal inkább a radikalizmussal jellemezhetők.⁹ Beszédei illetve írása alapján Mujszer József az 1848-as szellemi mozgalmak egyik leginkább sajátos csoportjának, a radikális alsópapságnak a reprezentánsa volt. Még hozzá mára elfeledett reprezentánsa, pedig történetírásunkban az utóbbi időben több alapos tanulmány is elemezte, hogy az 1848-as fordulat nyomán milyen elemi erővel törtek felszínre a papság soraiból az egyház belső szerkezetét és teológiai rendszerét a „kor szelleméhez”, vagyis a polgári állam követelményeihez igazítani akaró mozgalmak,¹⁰ egyes radikális egyháziak tevékenységének önálló feldolgozása is megtörtént.¹¹ Az egyházkormányzati és teológiai rendszert egyaránt, bár különböző módon és mértékben reformálni kívánó egyházi (világi papi és szerzetesi) közösségek aktivitása a szélesebb körű nyilvánosság előtt elsősorban két területen nyilvánult meg: zömmel 1848 tavaszán-nyarán tartott egyházi „tanácskozmányok” határozataiban, melyekkel a felső klérus álláspontját igyekeztek befolyásolni a tervezett nemzeti zsinat

⁶ Uo. 744.; ill. rövidebben: PÁLMÁNY Béla: *Az 1848–49. évi népképviselők névtára*. In: SZABAD György (szerk.): *A magyar országgyűlés 1848/49-ben*. Bp. 1998. 339–374., 355.

⁷ CSÁNKI Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. Bp. é. n. /Magyarország vármegyéi és városai./ 160.

⁸ KANYAR József: *Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Történelmi olvasókönyv*. Kaposvár, 1967. 207.; BEÉR János–CSIZMADIA Andor (szerk.): *Az 1848/49. évi népképviselési országgyűlés*. Bp. 1954. 17.; I. még: GÁLNÉ JÁGER Márta: *Koller József 48-as somogyi képviselő életútja*. = Somogyi Honismeret 1994. 2. sz. 62–66.

⁹ GÁLNÉ JÁGER Márta: „Európának mívelt népei közé emelkedtünk”. *Intézkedések Somogyban az áprilisi törvények végrehajtására 1848 tavaszán a források tükrében*. In: BŐSZE Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Levéltári Évkönyv, 30. Kaposvár, 1999. 163–192., 169.

¹⁰ L. pl.: SARNYAI Csaba Máté: *A radikális katolikus alsópapság követelése és az egyházi vezetés reagálása 1848-ban*. In: HEGEDŰS András–BÁRDOS István (szerk.): *Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon*. Esztergom, 1999. 57–82.; ZAKAR Péter: *Forradalom az egyházban? A radikális papság 1848–49-ben*. In: SARNYAI Csaba Máté (szerk.): *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon, 1848–1918*. Bp. 2001. /METEM könyvek 29./ 53–62. (további bőséges irodalommal) Megemlítjük még az egyszerre kortárs és történetíró tanulságos értékelését: HORVÁTH Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. In: PÁL Lajos (szerk.): *Horváth Mihály: Polgárosodás, liberalizmus, függetlenségi harc*. Válogatott írások. Bp. 1986. /Történetírók tára/ 209–426., 224–227.

¹¹ ZAKAR Péter: *Isten, Haza, Szabadság. Szabó Richárd kiskundorozsmai segédlelkész 1848–49-ben*. In: DÖBÖR András et al. (szerk.): *Katonák, papok, polgárok 1848/49-ben*. Szeged, 1999. /Belvedere kiskönyvtár 12./ 19–30.

vonatkozásában,¹² illetve – a sajtószabadság lehetőségeivel élve – a radikális egyháziak publicisztikai tevékenységében, sajtócikkek és önálló röpiratok nyilvánosságra hozatalában. Úgy tűnik, a tollforgató egyháziak – bár gyakran jelentkeztek írásaikkal az antiklerikális világi radikálisok lapjaiban¹³ – különösen az utóbbit kedvelték, hiszen terjedelmi megkötöttségek nélkül, részletesebben, az agitáció jobb lehetőségeivel élve fejthették ki az egyházat és a katolikus vallást megújítani hivatott álláspontjukat.¹⁴

Nem tudjuk, Mujszer József milyen mértékig kapcsolódott be egyházmegyéjében a nemzeti zsinatot előkészítő tanácskozásokba, valószínűleg csak kevésbé. Ennek kisebb részben lehet oka, hogy plébániája földrajzilag is messze esett püspöki székvárosától, Veszprémtől, sokkal inkább az, hogy az egyházmegye konzervatív vezetése nagyon határozottan lépett fel az alsópapság soraiban megfogalmazódó reform-elképzelések ellen. Zichy Domonkos püspök a leghatározottabban elutasított minden lényegi változtatást, az egyházi hierarchia tekintélyét a legkisebb mértékig kétségbe vonó kezdeményezést. Papsága nyomásának ugyan engedett, amikor június 6–7-re meghirdette az egyházmegye tanácskozásának összehívását (ezt a püspöki kar Eötvös miniszterrel tartott értekezlete miatt június 14–15-re kénytelen volt elhalasztani), azt azonban hangsúlyosan leszögezte, hogy kizárólag az általa engedélyezett témákról folyhat a tárgyalás, továbbá a káplánok legfeljebb csak tanácskozási joggal vehetnek részt rajta. Nem véletlen, hogy a veszprémi püspökség tanácskozása nem lett a liberális katolikusok fóruma, a többi egyházmegyéhez képest említésre méltó esemény itt alig történt.¹⁵

Mujszer József nézetei pedig nyilván nagyon messze estek konzervatív püspökének felfogásától. Képviselőként leginkább az 1848 augusztusában, az Eötvös József-féle népiskolai törvény vitája kapcsán elmondott beszédeivel hívta fel magára a figyelmet. Az egyházi állásponttal, sőt a Batthyány-kormány kompromisszumra törekedő tervezetével szemben is, az egyházak iskolafenntartói monopóliumának megszüntetése, a különböző felekezetek hívei által együttesen látogatott, államilag finanszírozott és ellenőrzött ún. „közös iskolák” kötelező bevezetése mellett érvelt, az országgyűlés radikálisaihoz hasonlóan. Augusztus 3-án Eötvös miniszteri expozéja után kért szót, s nagy beszédben az állam és az egyház elválasztása, továbbá a törvényjavaslat vitáját elhalasztani kívánókkal szemben az azonnali intézkedés mellett kardoskodott.

¹² Ezekről az – elsősorban espereskerületi – értekezletekről, illetve a radikálisok kezdeményezéseinek visszaszorítási kísérleteiről legteljesebb formában a *Religio és Nevelés* 1848. évi tudósításaiban olvashatunk, ismertetésükre l. pl.: PÁL Mátyás: *Az 1848-as egyházi mozgalmak hazánkban*. = *Religio* 1914. 1. sz. 59–81.

¹³ A *Márcezius Tizenötödike*, a *Radical Lap*, a *Nép-Elem* stb. lapok hasábjain megjelent cikkeik válogatását l.: TORDAI György (szerk.): *Forradalom és papi rend*. Bp. 1961. passim.

¹⁴ A legfontosabb és legigényesebb formában megfogalmazott röpiratok: HEGEDŰS Pál: *Van-e az egyháznak szüksége és mire?* Szeged, 1848.; MAGYARI Alajos: *Nyilatkozat a papi nőtlenség tárgyában, melyet Temesvármegyének 1848-ik évi ápril 6-án tartott közgyűlésében adott*. Temesvár, é. n. [1848]; SZABÓ Richárd: *A coelibatus*. Szeged, 1848.; SZERENCSEPATAKI [HANÁK] János: *Szózat az egyházi reform ügyében*. Pest, 1848. stb. Elemzésükre l. a 10. sz. jegyzetben idézett tanulmányokat. A radikális papság működésének bizonyos, a röpiratok tartalmával nagyon is összecsengő dokumentumai továbbá kéziratban maradtak, mint például „Számos alpapok ezek nevében” Eötvös József miniszter számára készített anonim füzet: Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL.) H 64. (=Az 1848–49. évi Vallás- és Közoktatási Minisztérium iratai. Nem iktatott iratok.) szám. nélk. stb.

¹⁵ PÁL: *i. h.* (12. jegyz.) 71.; SARNYAI Csaba Máté: *Konfrontáció vagy kooperáció? A katolikus püspökök értekezlete és tanácskozása Eötvös miniszterrel egy résztvevő szemszögéből (1848 május-június)*. In: FISCHER Ferenc–MAJOROS István–VONYÓ József (szerk.): *Magyarország a (nagy)hatalmak erőterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára*. Pécs, 2000. 535–557.; 541. Részletesen l. HORVÁTH Szaléz: *Gróf Zichy Domonkos meghurcoltatása 1848–49-ben*. I. = *Katolikus Szemle* 1933. 2. sz. 81–96.; 82–86.

„A nevelés, oktatásra nézve igaz, hogy eddig az oktatás a felekezetek körébe tartozott, minden vallás maga kezelte a maga tanodáját s iskoláját, de a múltban egészen másként álltak a viszonyok, s most ismét egészen másképp állnak. A múltban még nem voltak a vallások egymással kölcsönös viszonzosságban, annál kevésbé jogegyenlőségben.¹⁶ [...] Tisztelem a vallásokat, de meg kívánom különböztetni az iskolát a templomtól, meg a polgári fejlődést a vallási kifejlődéstől, ennél fogva kívánám, hogy mindenik különös [= különböző] bázisra tétessék. Legjobb volna tehát iskoláinkat, melyek most léteznek, bár legyenek azok jobb vagy rosszabb rendezetű iskolák, úgy tekinteni, mint tabula rasát. Ne mondjuk, hogy nincs most idő efelett rendelkezni, ne tekintsünk egyesek szenvedélyeire, mert halogatás által semmiben sem boldogulunk. [...] Ne képzeljük magunkat oly kasztban, mint szabad emberek, mert most újjászületésről van szó. Hogy ha mi ezen embereket kasztnak tekintjük, akkor az újjászületésnek útjába vágunk. Ennél fogva véleményem s meggyőződésem az, hogy legyen közös iskola s legyenek közös tanodák, az iskolai költségek közadóval fizetessenek, s az illető nevelési minisztériumra bízassék ennek adminisztrációja.”¹⁷

A részletes vitában, augusztus 7-én ismét a közös iskola programja mellett tört lándzsát:

„Arra vagyok bátor figyelmeztetni, hogy azok, kik talán a szeparatizmust [= vagyis az iskolás gyerekek felekezeti szempontú elkülönítését] kívánják, igen sok kérdésnek fonalát elvágják, s meglehet, hogy bár a jezsuiták ellen szavaztunk,¹⁸ a szeparatizmus által ajtót hagyunk neki nyitva, melyen a szeparált iskolákba bebújhatnak. Ennél fogva én a közös iskolák mellett nyilatkozom, annyival inkább, mert tapasztalásból tudom, hogy hol kétféle iskolák léteznek, nincs meg a gyermekek között a közös egység.”¹⁹

Saját lelkesítő tapasztalatai alapján is hangsúlyozta, hogy bár háromféle nyelv és négyféle vallás él együtt lakóhelyén, a közös iskola minden ilyen különbség áthidalására, a felekezeti intolerancia kialakulásának tompítására alkalmas. Több országgyűlési képviselő is példaként emlegette, hogy Mujszer pap létre egyházipolitikai kérdésekben együtt szavazott a radikálisokkal, sőt képviselőházi szereplésére – persze ellenkező előjellel – a főpapok is felfigyeltek.²⁰

Később az országgyűlésben vállalt szerepe kevésbé volt látványos, viszont hűségesen követte a törvényhozást 1849 január elején Debrecenben is. Nyilván a Függetlenségi Nyilatkozattal keletkezett új államberendezkedésnek is lelkes híve lett, országszerte ismert és népszerű pap-képviselő. Legalábbis erre utal, hogy Hajnik Pál, az országos rendőrség igazgatója május 20-án azt jelentette Szemere Bertalannak, hogy a pesti liberális közvélemény Somogy megyei kormánybiztosnak Muj-

¹⁶ Célzás az 1848/20. tc. 2. §-ára.

¹⁷ Közlöny, 1848. 57. sz. (augusztus 5.) 270. CSORBA László: *Az első népképviselői országgyűlés állásfoglalása a művelődés- és egyházipolitikai kérdésekben*. In: SZABAD György (szerk.): *A magyar országgyűlés 1848/49-ben*. Bp. 1998. 257–281., 267.; FAZEKAS Csaba: *Az első népképviselői országgyűlés történetéből*. In: DOBROSSY István (szerk.): *Tanulmányok és források az 1848–49-es forradalom és szabadságharc történetéhez*. Miskolc, 1998. 81–192., 95.

¹⁸ Célzás az országgyűlés augusztus 4-i ülésén elfogadott paragrafusra, amely megtiltotta volna az eltörölt jezsuita rend tagjainak, hogy magántanítók legyenek az országban. L. pl. CSORBA: *i. h.* (17. jegyz.) 268–269.; FAZEKAS: *i. h.* (17. jegyz.) 120–126.

¹⁹ Közlöny, 1848. 62. sz. (augusztus 10.) 297–298.; FAZEKAS: *i. h.* (17. jegyz.) 99.

²⁰ L. pl. a pannonhalmi főapát esetén: FAZEKAS Csaba: *Rimely Mihály pannonhalmi főapát a Batthyány-kormány iskolapolitikájáról*. = *Egyháztörténeti Szemle* 2000. 2. sz. 98–109., 103.

szert szeretné, mint megjegyezte: „ő ugyan pap, de a közbizalmat leginkább bírja”.²¹ A kormánybiztosi teendőket végül Somogy megyében a radikális politikus és gerillavezér, Noszlopy Gáspár látta el,²² így a nagyatádi képviselő lehet, hogy már májusban, de legkésőbb június elején a központi kormányzervekkel és az országgyűléssel együtt újra Pestre költözött. Biztosan nem tudjuk, de gyaníthatjuk, hogy tagja volt a július elején Szegedre áttelepülő törvényhozásnak is. (Az augusztus első napjaiban Aradra menekülő mintegy tucatnyi képviselő között már nem találkozunk a nevével.) A szabadságharc bukása után letartóztatták, s mint más országgyűlési képviselők illetve egyházi személyek esetén is, a pesti haditörvényszéken indult meg ellene az eljárás. Haynau 1849. július 1-jei proklamációja szerint, akik részt vettek a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásában, rögtönítélő eljárás alá kerültek, két nappal később pedig az osztrák minisztertanácson Bach belügyminiszter fejtette ki a szabadságharcban szerepet vállaló magyar katolikus egyháziakkal szembeni megtorlás szükségességét. Egyes források a debreceni „illegitimnek” minősített törvényhozásban a Somogy megyei képviselők közül csak Fekete Lajost és Záborszky Alajost említik (őket vagyonekzobzásra és halálra ítélték, majd kegyelmet kaptak),²³ pedig Mujszer és Koller is nyilván ott voltak. Kollerrel szemben – mivel csak „passzív” szerepet játszott az országgyűlésben – 1850. július 24-én szüntették meg az eljárást. Mujszer ellen elfogatása után a veszprémi egyházmegye foganatosította az egyháziakkal szemben más esetben is alkalmazott büntetést, vagyis a papi szolgálat alóli felfüggesztést, s 1850. január 30-án a tudomására hozták, hogy ez alól nem is kaphat mentesítést. Tovább is folyt ellene a hivatalos vizsgálat, a felségsértés vádja alóli végleges felmentését csak az 1851. nyári – egyes egyháziaknak részleges amnesztiát biztosító – uralkodói rendeletet követően, november 16-án kapta meg. 1852 februárjában lemondott a plébániájáról is, és nyugalomba vonult a már említett Mujszerházára.²⁴

Visszatérve a röpiratára, fentiek alapján bizonyosra vehetjük, hogy azt 1849 júniusában (esetleg még májusban) rendezte sajtó alá és jelentette meg Pesten, a katonai események miatt számottevő terjesztésére nem kerülhetett sor. Szövegének felidézése azonban nemcsak ebből a szempontból fontos, hanem azért is, mert tanulságosan összefoglalja (illetve bizonyos vonatkozásokban újabb elemekkel gazdagítja) az 1848-as radikális alsópapság felfogását, követeléseit és programpontjait.²⁵ Mujszer két előszót is fűzött a szövegéhez, az elsőt az 1849-es megjelentetés előtt, amelyben leszögezte, hogy hozzátétőlegesen tíz hónappal korábban, vagyis 1848 nyarán vetette papírra tőprengéseit. A kiadás késlekedésének okát egyrészt abban jelölte meg, hogy a katonai-politikai helyzet ezt nem tette lehetővé, másrészt pedig abban, hogy korábban nem akarta megszólalásával „különösen némely főpapok reakcionális szellemét ingerelni”. Ez azért is különös, mert hiszen a radikális papság más szereplői 1848 tavaszán-nyarán nem voltak ennyire körülményesek vagy aggályosak, továbbá Mujszer képviselőházi beszédeivel vállalta a nyilvánosságnak – az egyházon belüli meghasonlást eredményező – esetleges kockázatát. 1849 nyárára azonban – folytatta a

²¹ V. WALDAPFEL Eszter (szerk.): *A forradalom és szabadságharc levelestára. IV.* Bp. 1965. /Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, 53./ 542–543.

²² L. többek között: KANYAR: *i. m.* (8. jegyz.) 221.; BARTA István (szerk.): *Kossuth Lajos 1848/49-ben. IV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. 1849. január 1. – április 14.* Bp. 1953. /Kossuth Lajos összes művei, XIV., továbbiakban: KLÖM XIV./ 676–677. stb.

²³ DOBAI András: *Somogy megye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január – 1865. szeptember)*. Kaposvár, 1989. /Somogyi almanach 50–51./ 34.

²⁴ PFEIFFER: *i. m.* (3. jegyz.) 744.; HERMANN Egyed: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolútizmus idejében*. Gödöllő, 1932. 61., 63. A Mujszer elleni eljárás egyes adatai: Hadtörténelmi Levéltár, IV. 7. Pester Kriegsgerecht. Cédulakatalógus. (Sajnos ügye kivizsgálásának iratai az állagból hiányoznak.) A témáról legutóbb I. részletesen: ZAKAR Péter: *Haynau egyházi áldozatai*. = Aetas 2000. 1–2. sz. 62–81.

²⁵ L. a 14. sz. jegyzetben idézettek.

szerző – eljött az idő, amikor nem szabad hallgatni, „midőn a szabadság harca a rabságnak bilincseit szétépti, kötelességévé válik az eddigi királyi gyámság alatt sínylőddő katolika egyház teljes felszabadítása mellett mindent megtenni, mi csekély erőnkől kitelik”. Az 1848-as alsópapi mozgalmakról Mujszer elismerően nyilatkozott, de mint eredeti előszavában is leszögezte, azért nem csatlakozott egyikhez sem, mert nem találta meg egyikük programjában sem azt a „gyökeres reformot, melyet a religiónk [= vallásunk] és egyházunk újjáalakítása és szilárdítása igényel”. Az alsópapi mozgalmak helyenként nagyon is radikális megnyilatkozásai ismeretében ez legalábbis különösen hangzik, tény azonban, hogy Mujszer sok tekintetben tovább kívánt lépni, s mint gyakran megjegyezte, a katolikus egyházat gyökeresen új alapokra kívánta helyezni, átfogó reformot szorgalmazott annak minden területén. Bár konkrétan nem ír róla, feltételezhető, hogy fűzetének megjelentetésével Mujszer a Horváth Mihály csanádi püspök és kultuszminiszter 1849 augusztusára tervezett, az egyházat a független magyar polgári államban megújítani hivatott katolikus autonómia-kongresszus tematikájához kívánt hozzájárulni, bizonyos szövegei (például a királyi „gyámság” alóli felszabadulás élményének hangoztatása stb.) erre utalnak.²⁶

A tematikusan felépített röpirat kilenc, egymással összefüggő cikket tartalmaz. Az első „Martzius (1848)” című, a főpapsághoz intézett megszólításában azt próbálta meg összefoglalni, hogy a polgári átalakulás milyen állapotban találta egyházát. A feudális viszonyok között megrekedt gondolkodású püspökeiről lesújtó képet fest, akik még a márciusi „vészharangok kongását” sem vették komolyan, hogy rászánják magukat az egyház reformjára. A polgári átalakulás egyházi interpretációjáról számos szemléletes képet rajzol, mint mondja, lehetetlen, hogy a sok fényes megszólítás,

„hosszú cím, melyet előbb egy fél ív nagyságú levélborítékra se lehetett öszvetőmni, most csak igazi neveikre rövidült, miként a márványba faragott kardos oroszlánok leporlanak, a tarkabarka ácsorgó inasok légiója megritkul, s parasztok, szegény jobbágyok, kik valami tornác alatt süvegelve fél napig várták instantiáikkal [= kérvényeikkel] a kegyelmes úrnak szeleburdi válaszát, most mint polgártársak füttyörészve vagy pipával válasszák meg a nagyságos úrfit nemzetőr alhadnagnak”.

Mujszer úgy vélte, a főpapság életmódját és felfogását mindenki megvetette, a „bukott”-nak nevezett arisztokrácia sem tiszteletből, hanem csak kiváltságolt társadalmi pozíciójuk miatt fogadta be őket szalonjaiba, de titokban „csuhásként” gúnyolódott rajtuk, mint ahogy a nemesség és a városi polgárság is általában. A lakosság túlnyomó többségét alkotó köznép pedig (ahol „20–30 év alatt egyszer jelentetek meg a szerencsétlen bérmlást futtában reá adni”, mely elvárta volna, hogy a „püspök ne úgy ereszkedjék le hozzájuk a magasságból, mint pók a hálóba kevert légy után”) teljesen közömbös lett a főpapok iránt, annak már az is mindegy, ha az egyház féltve őrzött nagybirtokait és kiváltságait elveszik. A tavaszi forradalmak egész Európát megrendítették, különösen a Habsburg-monarchiát – írja a szerző –, olyannyira, hogy a korábbi kiváltságaiba a katolikus egyház már nem kerülhet soha vissza, s a régi szokás szerint az államhatalomra sem támaszkod-

²⁶ Horváth Mihály 1849. június 15-én kelt autonómia-felhívásáról l. például: TÖRÖK Jenő: *A katolikus autonómia-mozgalom, 1848–1871. Adalékok a magyar liberális-katolicizmus történetéhez*. Bp. 1941. /Palaestra Calasanciana, 33./ 44–47.; HERMANN Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München, 1973. /Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae I./ (2. kiad.) 424–425.; részletesen: SARNYAI Csaba Máté: *Egy teoretikusan lehetséges megoldás? Horváth Mihály autonómia-konceptiója*. In: CSURGAI HORVÁTH József–DEMETER Zsófia (szerk.): *„Akit szolgáltatok, egy árva hon volt...”* Székesfehérvár, 2000. /Közlemények Székesfehérvár történetéből 1./ 213–226.; FAZEKAS Csaba: *Még egyszer Horváth Mihály autonómia-kongresszus-sal kapcsolatos felhívásáról (1849)*. = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum, 1999. [2001] 3–4. sz. 271–275. stb.

hat, mert utóbbi már a népszuverenitás elvén működik. Szónoki kérdést intézett a főpapokhoz, mondván, hogy tettek-e valamit azért, hogy a vallásosságot (vagyis nem az egyház szervezetét vagy saját hatalmukat) megmentsek, mire maga adja meg a lesújtó választ: „Az tudom, hogy konferenciázatok, s a törvényies tanácskozmányban²⁷ kimondtátok, mit nem akartok”: az egyház szervezetét községi elveken újjászervezni, átfogó reformot életbe léptetni, általánosságban véve az egyházat a kor szelleméhez igazítani. Értékelése szerint a püspökök nem akarnak mást, „csak a régi abszolutizmust, melyek szárnyai alatt oly kényelmes volt nyugodni”, vagyont felhalmozni, a „szabadság és egyenlőség” megvetett elvei helyett a kiváltságokon alapuló társadalmi rendszert (Mujszer kifejezésével: kasztrendszer) fenntartani.

Ugyanezen a hangon folytatja „Képek” című cikkét is, melyben kifejti, hogy az állami gyámkodás alatt tespedő főpásztorai tehetetlenül és érzéketlenül szemlélik saját forrongó közéletüket. A püspököknek tulajdonított felfogással kapcsolatba hozza az erkölcsileg is lezüllött papság megváltását (a polgári ruházkodás, életvitel és családalapítás üdvös következményei szorgalmazását):

„setét ború ül lelketekre [ti. a főpapokéra], mintha látnátok Krisztusban fiaitokat kurta zrinyiben, kengyeles, feszes pantalonban, fénymázos cipellőben, mosolygós derült képű nejjének oldala mellett a Széchenyi-ligetben²⁸ fagyaltot szopogatni, a profanus világ szeme láttára; mintha látnátok, miként távoznak a zsíros szakácsnék vagy meghitt ledér gazdaasszonyok a parókiákról, s a bibircses orrú, zsírfoltokkal tarkult reverendás pap helyett egy tiszta mértékletes család ül, mely tükre és példánya a házasság életnek, élő evangéliom, éppen olyan, milyent Szent Pál apostol kíván a parókiákra”.

Nem is beszélve a radikális papok másik gyakori követeléséről, a népnyelvű istentiszteletről, a püspököknek a néppel és paptársaival való – nem szolgálalkúságon, hanem a jogegyenlőségen alapuló – közösségről stb. Mujszer egyértelműen materialistának nevezte azt az egyházi felfogást, mely a pápa és a püspökök külsőleg is látható és grandiózus pompaszeretetével, fényes márványpaloták és vagyonok („ezüst hintók”, párizsi bútorok, nagy lakomák) felhalmozásával azonosította az egyház fejét és vezetőit.

„Róma napjai meg vannak számolva – szögezte le – s a portae inferi [= a pokol kapui²⁹] Rómának papi fényét elnyelik. [...] A vallás csak akkor fénylik, ha észben és szívben ver gyökeret, de akárhová néztek, rombadőlt a fény, mely az erkölcsökre is homályt vetett, akármire kapkodjatok, nem találtok egyebet, mint az időemésztette kötélajtókat, mely várjaitokról nyúlik alá, hogy azon leereszkedjétek, ha csak foszlékonyasága s tétovázások miatt le nem zuhantok.”

A törvény előtti egyenlőség nevében különösen keményen fogalmazott a püspökök világi hatalmáról, s míg azok egyfelől az uralkodóháznál hízelegtek kitüntetésekért, másfelől „Krisztus drága vérével megváltott keresztény társaitok véres veritékén szedtétek jövedelmeiteket”, s a meg-

²⁷ Célzás a püspöki kar 1848 tavaszán tartott tanácskozásaira, melynek határozatai is megjelentek: [FOGARASY Mihály]: *Emlékirat, az 1847/8. országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról*. Egy részvevőtől. Pesten, 1848.

²⁸ A célzás bizonyára Pesten az Újépülettől délre elterülő kis fásított térre, a mai Szabadság-tér egy részére vonatkozik, amelyet a Széchenyi István által kezdeményezett Sétatér Társulat hozott létre, első platánfáját Széchenyi felesége ültette 1846 márciusában. A reformkor utolsó éveiben a pesti társasági élet kedvelt sétateret, valóban ismert volt a rendszeresen tartott térenékről és az ott felszolgált frissítőkről.

²⁹ Bibliai utalás: Máté evangéliuma, 16:18.

sanyargatott jobbágy, vagyis keresztény testvéreik felett, ha nem fizette az adót, földesúri jogon „vérhatalmat” gyakoroltak. Mujszert a szenvedélyes stílusra, a kemény ostorozásra nem egyszerűen politikai felfogása (vagyis a főpapság korábbi társadalmi szerepvállalásának a polgári egyenlőség nevében való elítélése) ragadtatta, hanem sokkal inkább az, hogy mindezen állapotokat tette felelőssé a keresztény hit népszerűtlenné válásáért, s úgy vélte, a márciusi forradalommal egyben megteremtődött a lehetősége a belső, lelki elkötelezettségen alapuló mély vallásosság újjászületésének, az egyház újjászervezésének is. „Elöttem csakugyan több Krisztus religiója, mintsem főpapok világi dicsősége” – fogalmazta meg, mintegy politikai és lelkipásztori hitvallásaként.

„Kibontakozás” című írása elején annak a csalódásának adott hangot, hogy egyetlen főpappal sem találkozott, aki magától belátta volna az egyházreform szükségességét, és azt, hogy mindezt épp a vallásosság fellendítése érdekében van szükség. Pedig felismerhették volna – folytatta a szerző –, hogy ha a vallásos érzés teljesen kihuny az emberekben, akkor előbb-utóbb papságra sem lesz szükség, éppen ezért hiba az államra, mint az egyház anyagi fenntartójára támaszkodni. Mujszer ezen a ponton nemcsak az abszolutisztikus Habsburg-kormányzatot ítélte el, hanem a Batthyány-kabinetet is, amely az egyházi személyek állami fizetéssel való ellátásának álláspontját vallotta, akkor is, ha utóbbi mindezt csak a társadalmi békekesség megőrzésének szándékával, vagyis az egyházaknak a kormány ellen haragítása elkerülésével indokolta. Mujszer az állam és az egyház szétválasztását úgy értelmezte, hogy az állami fizetésben részesülő egyháziak szükségképpen kiszolgáltatottak („pensioneairek”) lehetnek a mindenkori kormányzat elvárásainak,³⁰ így az egyház nem tud kizárólag vallási feladatainak megvalósítására koncentrálni, ráadásul az állam is „mint terhes státusintézményt” kezelheti. Mujszer nem sok teret szentelt a korszakban a felső klérust nagyon is foglalkoztató szekularizáció kérdéskörének, csak kijelentette, hogy az állam nyugodtan elveheti mindazt, ami az egyház közvetlen finanszírozására szolgáló vagyont meghaladja, mert ez szolgálja leginkább a vallásosság ügyét. Az államtól azonban elvárható, sőt követelendő – szögezte le –, hogy semmi módon az egyház belügyeibe ne avatkozzon, hanem úgy tekintse a vallást, mint valamely filozófiai irányzatot, az egyházat pedig mint filozófiai társulatot, hasonlóan kezelje, mint bármely társadalmi egyesületet, kereskedelmi társaságot stb.

Mujszer az általa szorgalmazott egyházreform érdekében még a hagyományos katolikus történelemszemléletet is átértékelte: „A keresztény katolika egyház, melyet első István vassal terjesztett, megkapta rozsdáját; aminő hatalom terjesztette, olyan pártolta mind e napig.” Elvben ugyan elfogadta, hogy régen lehetett hasznos is a kereszténységnek államhatalmi eszközökkel történő terjesztése illetve védelme, de úgy vélte, az évszázadok folyamán mindennek következtében elidegenült az egyház a vallás eredeti célkitűzéseitől. A folyamatot csak fokozta, hogy az uralkodók nevezték ki, illetve gazdag jövedelmekkel látták el a püspököket, így „lett a püspökből mágnás, nagyhivatalnok, vitéz hadvezér, de Krisztusnak érdemtelen szolgája”. A főpapság továbbá a Habsburg-ház uralkodása alatt egyértelműen az udvar politikai céljainak székértelője, így a magyar

³⁰ Megjegyezzük, érdekes módon Mujszer 1848–49-ben sem mindig állt ezen az állami finanszírozást kategorikusan elutasító állásponton, bár lehet, hogy mindennek gyakorlati megvalósítására csak a jövőben gondolt. Országgyűlési képviselőként ugyanis 1849. február 1-én levélben fordult az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz, és arra panaszkodott, hogy az alsópapság (különösen a Veszprém megyei) huzamosabb idő óta nem kapta meg a járandóságát. A választ a vallás- és közoktatásügyi minisztérium jelentése alapján maga Kossuth írta meg neki. Eszerint a budai alapítványi pénztár 1848 folyamán rendszeresen kiutalta a szóban forgó összegeket, egyéb kiszolgáltatások tárgyában pedig a levél keltekor nem lehetett nyilatkozni, hiszen a veszprémi egyházmegye jó része cs.kir. megszállás alatt állt, de Kossuth megígérte, hogy amint az elmaradásokat pontosan ki lehet mutatni, azonnal intézkedik. KLÖM. XIV. 354. A Mujszer-féle illetmény-üggyel összefüggő további iratok: MOL. H 62. (=Az 1848–49. évi Vallás- és Közoktatási Minisztérium iratai. Debreceni iratok.) 1849.: 12., 36., 42., 91. sz.

nemzeti küzdelmek elnyomója is lett, „a jezsuitizmus befolyása alatt magának a titkos policiának műszerévé aljasult”, s mint Mujszer rezignáltan megállapította, nem volt olyan főpap, aki „ne a bécsi kormány füttyére táncolt volna”.³¹ Ennél nagyobb bajnak vélte azonban, hogy az udvar politikájának kiszolgálása a püspökökben a vallás fontosságát másodrendűvé tette, s elhomályosította, hogy az igaz keresztény hit nem igényli az állam pártfogását, az „fejben és szívben képződik, hol azt a meggyőződés és lelkesedés táplálja”. Mindezzel összefüggésben határozottan cáfolta azokat a vélekedéseket, hogy az állami pártfogás megszűnése egyháza megsemmisüléséhez vezetne. Ez legfeljebb olyan egyházi intézményeknél következhet be – vallotta –, amelyek csak az idők folyamán alakultak ki, ezek eltűnése különben is csak az egyház tisztulásának, egyszerűbbé válásának kifejezője lesz. Mujszer továbbá kissé idealisztikus lelkesedéssel úgy vélte, hogy az állami gyámkodás elmaradása épp a keresztény hit- és erkölcsi elvek rohamos terjedésének útját fogja megnyitni, s az államot és a társadalmat átható „keresztény közszellem” kiküszöböli majd a „hatalom ferdeségeit” is.

A röpirat „Alapelvek” elnevezésű fejezete megfelel a címében foglaltaknak. Mujszer ugyanis pontos definícióra törekedett „a gyökeres egyházreform” mibenlétére vonatkozóan, s leszögezte, hogy ennek érdekében először is fel kell számolni minden olyan jelenséget, „mi nem folyik szükségképpen a religióból”. Az egyháznak – vallotta – két elven, a tagok közötti testvériség és a krisztusi szeretet követelményén kell alapulnia. Előbbivel kapcsolatban leszögezte, hogy a „religió minden hívőnek egyformán tulajdona”, továbbá elutasította a formális egyháztagságot, helyette csak a hitvalló keresztény életet tartotta elfogadhatónak: „A religiót valló emberek öszvege képezi az egyházat, s így az egyház emanációja lévén a religiónak, ez is úgy érdekel minden hívőt, mint maga a religió.” Így az egyház céljainak megvalósulásában nemcsak a papoknak, hanem az általuk korábban passzivitásra kényszerített tömegeknek is ugyanolyan szerepet kell vállalni, a legegyszerűbb „bakancsos katonának” ugyanúgy, mint a „gyémántos süvegű pápának”. Az egyházon belüli teljes egyenjogúság ilyen megfogalmazása lényegében a papi rend kegyelemközvetítő szerepére vonatkozó katolikus dogma felülvizsgálatára irányult. Mujszer a papságnak annyi szerepet szánt, mint amennyi feladatot minden „tisztviselőnek” el kell látnia egy társadalmi egyesületben, a tagság irányában elsősorban kötelességei lehetnek, előjogai semmiképpen. Érvelése a felvilágosodás és a klasszikus liberalizmus egyenlőség-fogalmát visszhangozza: „A jog mindig a társulaté, melyet tőle elidegeníteni, s tán egyes tagokra átruházni a legnagyobb fonákság.” A bibliai hitélethez és erkölcsi elvekhez való radikális visszatérést pedig csak az biztosíthatja, ha a „társulat”, vagyis az egyház szorosan felügyeli az „eredeti” funkciójától való eltéréseket. A másik alapelvnek, a szeretetnek a fontosságát pedig azért hangsúlyozta, mert – miní írta – az maga az Isten,³² s az egyházban minden eszmének és intézményes tényezőnek csak Istenben lehet gyökereznie. Márpedig – elmélkedett – a szeretetnek meghatározóvá kell válnia az egyház minden egyes tagja életében és a társulat egészében egyaránt. Mindezt Mujszer így összegezte: „midőn egyházi reformról van szó, Krisztus religióját tartom csupán szem előtt, melynek emancipációjáért örömet feláldozok minden polgári előnyt, fényt, tekintélyt, gazdagságot”, s aki ezen a felfogáson elborzad, az lényegében materialistának tekinthető. Elismerete továbbá, hogy a „tisza egyházreform” megvalósításában a papságnak kell meghatározó szerepet játszani, de csak úgy, hogy ha feladja a gyülekezet fogalmának korábbi katolikus értelmezését, röviden szólva a hívek „birkákként” való kezelését, mert

³¹ Érdekességként megjegyezzük, hogy a parlamenti radikálisok vezéralakja, Madarász László egy alkalommal az országgyűlésben szinte szó szerint ugyanezt mondta: „a magyarországi főpapság, mely a felsőházban a haza érdekei mellett soha fel nem szólalt, 1791 óta csak vak eszköze volt a bécsi kamarillának, mely Metternichnek és Apponyinak minden füttyentésére táncolt”. = Közlöny 1848. 63. sz. (augusztus 11.) 305.

³² Bibliai utalás, I. János első levele, 4:8,16.

Isten – vallja – az egyén szabad akaratát tiszteletben tartja, az ember Krisztus mellett hozott önálló döntését tartja jónak, s „nem autom[at]ákat akart az emberekből csinálni, hanem mindannyi mikrokozmoszt”. A hívők közösségébe felnőtt fejjel való belépés (kimondatlanul a protestáns tanokra hasonlító) elve olyan fontos volt a szerző számára, hogy csak az ilyen tagokból álló egyházzól hirdette, hogy „a pokol kapui sem vesznek rajta diadalmat”.³³ Egyházi előjárói mellett az államhatalmat is megszólította, mondván, hogy az egyház csak akkor töltheti be misszióját, ha a világi hatalom is kinyilvánítja, hogy nem ismer el a társadalomban semmilyen „kasztot”, minden embert jogokban egyenlő polgárának tekint, a papságot is beleértve. Sok radikális kortársával ellentétben Majszer nem tartotta ezzel az elvvel ellentétesnek, ha az egyháznak bizonyos földbirtokai az átalakulás után is megmaradnak, de csak akkor, ha nem társul hozzá semmilyen kiváltság, továbbá annak jövedelmét „a hívek, mint társulat, társulati érdeküknél fogva” kezelik. (A katolikus autonómia-szervezés során 1848-ban is többször felmerült az egyházi birtokoknak az autonómia kezelésében való átvétele, amelyet a főpapok nem, vagy csak a szekularizáció elkerüléseként tudtak volna elfogadni.³⁴)

Majszer azonban nem maradt meg az elméleti fejtegetések szintjén, s „Átalakulás” illetve azt követően „Egyházi hatóság” címmel a reform konkrét lépéseit is papírra vetette. „Én a községi rendszernek igen nagy barátja vagyok” – határozta meg a fejtegetéseiből egyébként is világosan kiderülő alapelvét. A polgári önkormányzatiság rendszerét kívánta egyházába is átültetni, amikor kijelentette, hogy az egyház alapvető és legfontosabb intézménye a „község”, vagyis a plébánia, melynek tagjai papjukat szabadon választják a megyei zsinat által alkalmasnak kijelölt személyekből. (Utóbbira azért van szükség – vélekedett –, hogy a bürokratikus ügyintézésből vagy a községi korteskedésből fakadható nepotizmust elkerülhessék.) Az egyházközségek feladata, hogy papjukat eltartsák, közösen gondoskodjanak a község anyagi és erkölcsi rendjének fenntartásáról. A plébániák hálózata al- illetve főesperességeket alkotnának, a főesperesek egyben „püspöki kormánytanácsosok” is lennének, akik az eddigi kanonoktól az egyházmegye kormányzását átvonnák, s e kormány élén állna a szintén választás útján hivatalába lépő püspök. A községet egy évente újraválasztandó „bizottmány” vezeti (javaslata szerint e testület 100 hívó után 1 főből állna össze), az alesperességet irányító „tanácskozmányba” pedig plébániánként 1–1 tagot delegálnának. Majszer nem vette figyelembe a plébániák nagyságának különbözőségéből fakadó egyenetlenséget, ugyanakkor leszögezte, hogy a szintén évente összehívandó egyházmegyei zsinatra alesperesi kerületenként 2–2 egyházi és világi tagot kell delegálni, akik szavazati joggal rendelkeznek, viszont minden hívőnek joga van ott – csupán tanácskozási joggal – megjelenni. Az így összeálló megyei zsinat hatásköre kiterjedne arra, hogy területén jogszabályokat (statutumokat) alkosson, továbbá a püspököt szavazás útján megválassza. A választásra tanúként kell meghívni a többi egyházmegye képviselőit, hogy kezeskedjenek az új püspök hitbuzgalmáért és erkölcsösségéért, valamint a voksolás tisztaságáért. A püspök jogkörével kapcsolatos további részletekbe a szerző nem bocsátkozott, hangsúlyozta viszont a demokratikus egyházreformot követelők gyakori érvét: a papokból és világiakból álló, három évente összehívandó nemzeti zsinat szükségességét, mely a magyarországi egyház legfőbb törvényalkotó szervének számítana. (Mindezen egyházi rendszernek a római pápasághoz való – nagyon is kényes – viszonyát a szerző nem érintette.)

Sokat foglalkozott viszont az egyházfinanszírozás szintén neuralgikus kérdésével. Mint valotta, a községnek kötelessége választott papjának eltartása például bizonyos mennyiségű gabona-, tűzifa- és szénajuttatással, ezen felül pedig a hívek fejenként 30 krajcárt adnának papjuknak, 3–3

³³ L. 29. sz. jegyz.

³⁴ L. erről pl.: CSORBA László: *A vallásalap „jogi természete”. Az egyházi vagyon problémája a polgári átalakulás korának Magyarországon, 1782–1918.* Bp. 1999. /Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék kiadványai, 2./ 76–82.

krajcárt az al- és főespereseknek, valamint a püspöküknek. Ez egy átlagos – hozzávetőlegesen ezer lelkes – plébániákkal számolva a plébánosnak és az alesperesnek mintegy 500, a főesperesnek 2500, a püspöknek pedig 10 ezer forintos évi jövedelmet jelentene.³⁵ Az egyházi adóztatással kapcsolatban szintén a közösségi joggyakorlás fontosságát (vagyis a községi adóbeszedést) hangsúlyozta mind a lelkészek házról-házra történő járásának, mind az állami adóbehajtásnak a gyakorlataival szemben. Utóbbi ugyanis további tisztviselők foglalkoztatását igényli, ami növeli a kiadásokat, Mujszer pedig a minél „rövidebb és olcsóbb módok” keresését hangoztatta. A mind a hívek, mind a papság szempontjából jól hangzó rendszert a szerző szerint nem súlyosbította volna, hogy mindezek felett az egyház egyéb közös kiadásait (például templomépítést és fenntartást stb.) is a község tagjainak kellett volna állni, mert – mondta – ott, ahol a „társulat” tagjai azonosítják magukat egyházuk céljaival, azokat magukénak érzik, szívesen vállalnak szerepet mindennek anyagi fenntartásában.

Műve utolsó három szakaszát az egyházreform gyors megvalósításának szolgálatában álló feladatoknak szentelte, így külön értekezett a „Sérelmek” orvoslásáról, az „Avultságok” végleges megszüntetéséről és az „Óhajtások” teljesítésének szükségességéről. A papság aktuális állapotában – egyébként a radikális papság szinte valamennyi tollforgatójához hasonlóan – legsúlyosabb sérelemnek a cölibátust minősítette.³⁶ Ezt a „természetellenes” rendszabályt csak az a régi római hierarchia hozhatta be, „mely az emberek üdvösségét monopolizálta”,³⁷ s a középkorban a korlátlan földi és égi hatalom teológiáját próbálta gyakorlatba átültetni. Mujszer ugyan elfogadta, hogy – az általa jellemző módon csak Hildebrandnak nevezett – VII. Gergely pápa az egyházi visszaélések megszüntetésére vezette be a kötelező nőtleniséget, de az azóta már „leélte magát”, s hiába szaporították annak megkedveltetésére a szerzetesrendeket, hiába próbálták fanatikusan népszerűtlenné tenni a papok házasságát, mindez nem vezetett sikerre. Mind állami, mind egyházi szempontból súlyos veszélynek minősítette a cölibátust. Az államnak szerinte joga és kötelessége „nullifikálni” a céljaival ellenkező intézményt, vallási szempontból pedig elfogadhatatlannak nevezte, hogy hívő keresztények „az emberi természet elleni támadást” tudomásul vegyék. Az egyházat következetlenséggel is vádolta (mondván, hogy a görög katolikusokkal való unió létesítésekor elismerte a papok házasságkötésének lehetőségét), magáról a cölibátusról pedig Mujszer lesújtó véleményt alkotott: „Vétkes kicsapongások tanyájává válik, lábbal tiporja azon erényt, melyet csak a vallásos gyengéd érzés ápol, mely a lelket tisztán tartva a házaselet boldogságának talpköve.” Erről, illetve a második sérelemként felhozott azon dogmáról, miszerint a felszentelés után a papi szolgálatból kilépni az illető szabad akaratából nem lehet, az volt a véleménye, hogy a kánonokat mindig az idő és a körülmények határozták meg, s utóbbiak megváltozásával az elavult vallási nézetekről is le kell mondani. Harmadik, felszámolandó sérelemként pedig azt az elvet hozta fel, hogy a papságnak nincs beleszólása az egyház életébe (például szolgálati helyének megválasztásába stb.), amely – szerinte – egyébként is a lelkipásztorok közömbösségének egyik fő forrása lett.

A Mujszer által avultságnak minősített teológiai elvek illetve gyakorlatok között elsőként az exorcizmusokat (ördögűzéseket) illetve a benedictioakat (áldásmondásokat) említette, mely babonásra indító szokásokat a „korszellem” már többnyire magától úgyszintén szorított, de azért

³⁵ Összehasonlításként megjegyezzük, hogy például Szacsвай Imre képviselő augusztus 5-én benyújtott – tárgyalás alá nem vett – szekularizációs célzatú törvényjavaslata a papság állami fizetésére az alábbi összegeket állapította meg: érsekek, püspökök: 4000 ft, esperesek: 1200–2000 ft, „első rendű népészek” (lelkészek): 600–1000 ft, „Másod rendű népészek” (segédlelkészek): 300 ft. BEÉR–CSIZMADIA: *i. m.* (8. jegyz.) 662–663.

³⁶ A 10. sz. jegyzetben említett rőpiratok mellett I. a témáról: ZSIGOVITS Béla: *A papi nőtlenesség (coelibatus) története Magyarországon*. Bp. 1914. 100–115.

³⁷ A célzás feltehetően VIII. Bonifác pápa 1302. évi „Unam sanctam” bullájára vonatkozik.

mindent el kell követni a megszüntetésükre. Elavultnak és feleslegesnek minősítette a brevarium (zsolozsmáskönyv) tartását és felolvasását is: „Ez a legendákból, szakadozott homiliákból, szétépdelt traktátusokból, öszvezevert zsoldárokból stb. készült zagyalék se tanulmány, se elmélkedésnek, se imádságnak nem célszerű.” A bójttal kapcsolatos katolikus felfogásról is úgy vélte, hogy „erre hiába ír akárki apologetikát”, mert ez a gyakorlat a legkevésbé sem alkalmas az önmegtartóztatás bibliai elvének megvalósítására. Régebben legalább a hívek kértek felmentést egyházi előljáróiktól az étkezési előírások megszegésére, az újabb időkben a papokra ügyet sem vet senki – vélte –, és minden katolikus „magát dispensálja”, vagyis mentesíti a tilalmak alól. A fülbeigónás gyakorlatáról ugyanaz volt a véleménye, miszerint maga az elv (vagyis a bűnök megvallása) önmagában jó, de konkrét megvalósulása, a lelkiismeretre tartozó kérdésekben kényszerítő törvény alkalmazása nem. A bűnvallást teljesen az egyén lelkiismeretére kell bízni – szorgalmazta a szerző –, arról nem is beszélve, hogy a bűcsújáró helyeken tartott gyóntatások „több botrányt, mint buzgóságot” tükröztek, továbbá lelki visszaélésekre adnak okot.

Mujszer a katolikus hitgyakorlatból leginkább a szerzetesek kötelező fogadalomtételét kifogásolta, és vont le a szerzetességgel kapcsolatban a világi liberálisokhoz nagyon is hasonló következtetéseket.³⁸ Általánosságban helytelenítette, hogy egyesek „henye életre adják magukat a közjó rovására”, s ugyan elismerte, hogy bizonyos szerzetesek – például az oktatásban – nemcsak károkat okoztak, de a véleménye szerint „a kezeik alól kiszabadult ifjúság alaposan semmit, az ismeretekből igen keveset merített”. Fontosabb volt azonban számára, hogy mivel a szerzetesrendek az egyháztörténelem folyamán előállított intézmények, így nem az „egyház emanációi” voltak, az átfogó reform megvalósítása során feleslegessé váltak. Mujszer argumentumai között fontos helyen említette, hogy a szerzetesség két szempontból is óhatatlanul az egyházon belüli szeparatizmus forrásává vált: egyrészt a püspöki fennhatóság alól kivonták magukat, így gyakran kerültek ellenébe az egyházkormányzattal; másrészt pedig a keresztény élet szabályaiban is elkülönülést valósítottak meg. Pedig – vetette ellen a szerző – Krisztus nem osztályozta az embereket a betartandó életvitel szabályainak szigorúsága szerint, hiszen az erény nem a fogadalomtételből, hanem a lélek tisztaságából fakad. Ha mindenki a szerzetesek életformáját (mint kívánatos célt) valósítaná meg, „lennék szigorú barátok és apácák, bizony bekövetkeznék a fizikai enyészet” – vélte. A három legfontosabb szerzetesi fogadalom közül a szüzességre vonatkozót csak kivételes egyéniségek által megvalósíthatónak nevezte, amelyet az átlag rendtagok úgysem bírnak a gyakorlatban megtartani, akkor pedig az egész fogadalmukat megszegik. Ez utóbbi pedig „mint örökös kígyó mardossa lelketeket vagy pedig megfásítja kebleteket, s a fogadalmat csupa bolondságnak tartjátok”. Lesújtó véleménnyel volt a szegénységre vonatkozó szerzetesi fogadalomról is, mely szerinte a szerzeteseket végeredményben téltlenségre, eltunyulásra vezetette. Különbön is, a kolostorok szemmel láthatóan nem a szegénység házai – írta –, hanem olyan épületek, „hol az igazi szegény ember süveglevéve lábujjhegyen jár, kertjek kéjhely, ruházatjuk egyszerű, de jó, s gyakran fényes is, bútoruk kényelmes, gyakran hercegi, asztaluk hizlaló”. De nem alkotott jó véleményt a koldulórendekről sem, amelyek az évszázadok folyamán arra kényszerültek, hogy babonákat terjesszenek a nép körében az adományok kicsikarása-kicsalása érdekében („ahol letelepedtek, többnyire csudás képek és szent kutak támadtak”, hogy a zarándoklatok hasznát lefölözhesék), továbbá hasznos munkavégzés nélkül teremtenek maguknak jólétet. Ez utóbbi leglátványosabb bizonyítékának tartotta, hogy épp a rendházak apátjai és prépostjai (vagyis a szegénység és a lemondás állítólag legnagyobb példaképei) éltek fényes körülmények között. Az előljáróknak való enge-

³⁸ L. pl.: [HAMARY Dániel] HAMAR Dani: *Nem kell szerzetes rend*. Pesten, é. n. [1848]; a témáról általánosságban: FAZEKAS Csaba: *A szerzetesrendek közéleti szerepének megítélése a reformkorban, különös tekintettel a jezsuitákra*. In: FAZEKAS Csaba (szerk.): *Fiatall egyháztörténetírók írásai*. Miskolc, 1999. 76–113.

delmességre vonatkozó fogadalmat pedig egyenesen nevelésnek minősítette, hiszen a rendházak nem éppen a testvéri szeretet megnyilvánulásainak, hanem épp „az indulatos civakodás, fásult hidegség”, az előljárók és a rendtagok elleni áskálódások helyszíne. Mujszer e szerzetesi fogadalmak eltörlését „az élet követelményének” nevezte, hiszen ezekben a vallás inkább kompromittálva, mint megdicsőítve volt, majd saját korában különösen fontos észrevétellel zárta vonatkozó fejtegetéseit: „Aztán megsúgom még azoknak, kiket a kommunizmus félelme, mint boszorkányálmom nyom, hogy mennyi zárda, annyi kommunizmus.”

Munkája utolsó részében a szerző kifejtette a röpirat más helyein is lappangó elvet, miszerint az egyház gyökeres reformjára nemcsak a katolicizmus megújítása szempontjából van szükség, hanem azért is, mert a keresztény felekezetek annyira óhajtott összebékítéséhez, sőt egybeolvasztásához ez az egyetlen járható út. Ennek érdekében pedig bizonyos feleslegessé vált, sőt neveléses külsőségeket is fel kell számolni. Elsőként említette az istentiszteleteknek a nép nyelvén való tartását, hiszen annak elsődleges célja a nép lelki élményekben való részesítése, márpedig utóbbi „nemcsak igényelheti, hanem követelheti is, hogy ne valami szanszkrit nyelven tartassék a közös ima és az isteni szolgálat”. Az egyszerű embereknek – fejtegette tovább maró gúnnyal – az is mindegy volna, ha a római pápa a perzsa nyelvű misézést írná elő, ugyanúgy nem értik, mint a latint, ami ráadásul nem is szükséges az üdvösséghez. „A diák [= latin] nyelv még a régi Roma orbis domina [= világalakodó Róma] zsarnokságainak egyik nemzetölő kifolyása.” Ugyanilyen ironikusan, de határozottan érvelt a papságnak a polgári ruha és szakáll viselésére vonatkozó követelése mellett:

„Az a valláshoz most se tartozik, mint előbb se tartozott, hogy valakinek simára borotvált, vagy szőrrel benőtt pofája van-e. Hiszen nem nagy idő, midőn még püspökeink is bajuszt, szakállt viseltek. A papi öltözetben pedig ugyan mi volna oly tiszteletet gerjesztő? Tán a csatos cipő és harisnya, meg a cafatos talaris, hozzá egy háromszögű kalap, mely háromszögű főre illhetik csak? Tökéletes mása a gyűrűárus lengyel zsidónak. De állítsuk csak össze azt a sokszínű és szabású szerzetest, ki csuklyával, ki köténnyel, vajon nem inkább neveléses-e, mint épületes ily karneváli viselet? Én nem látom át, miért ne öltözködhetnék egy pap úgy, mint más becsületes ember.”

Végül pedig Mujszer az országgyűlésben is hangoztatott kedvenc elvét, a közös iskolák létesítését szorgalmazta, amely az általa óhajtott egyházreformnak is fontos pillére lehetett volna. A protestánsokkal való megbékélésnek ezen a ponton egy további, nyíltan az irányukban megfogalmazott gesztust (sőt teológiai fordulatot) is követelt: a két szín alatti úrvacsoravétel jogosságának elismerését és engedélyezését a katolikus egyházban! Mint leszögezte: nemcsak arról van szó, hogy egyértelműen ez a bibliai minta, hanem arról is, hogy saját felekezete ezen a téren sem következetes. Kínálkozó analógiaként ugyanis azt hozta fel, hogy bár az erdélyi örmény katolikusoknál a bérálás szentségét a plébános végezheti a keresztség után, a latin szertartású katolicizmus ezt a püspökök kiszolgálásának tartja fent, az erdélyi római katolikusok „mégsem akadtak fenn ilyen doktrinális kérdésekben”.

Mujszer József radikális hangvételű, helyenként vaskos stílusú röpiratát azzal zárta, hogy mindazon olvasói, akik szeretik egyházukat és vallásukat, támogatni fogják reformtörekvéseit, az elfogultak és maradiak azonban bizonyára csak kígyót-békát kiabálnak majd rá. Az 1849 nyarán gyorsan pergő események következtében azonban egyik sem következett be – mint említettük –, még a szerző személye is homályba veszett.